

19/4863 - Hørings svar fra Academia Borealis Nord-Norges vitenskapsakademi på Høring Rapport om særfinansiering av små humanistiske fag - via regjeringen.no

Vårt saksnummer: 19/4863

Høring: Høring Rapport om særfinansiering av små humanistiske fag

Levert: 07.02.2020 20:59:27

Svartype:

Gruppering av høringsinstanser: Private virksomheter

Avsender: Academia Borealis Nord-Norges vitenskapsakademi

Kontaktperson: prof.em. Synnøve des Bouvrie

Kontakt e-post: synnove.des.bouvrie@uit.no

Særfinansiering av utsatte humaniorafag, Rapport fra ekspertgruppe, v/Einar Lie

Høring om særfinansiering av utsatte humaniorafag,

Innspill samlet av Academia Borealis Nord-Norges vitenskapsakademi.

Innledning: utviklingen i Tromsø

Rapporten fra ekspertgruppen er et nyttig redskap for å klargjøre situasjonen for humaniorafagene ved universitetene. I løpet av de ca. 10 siste årene har bredden i humanistiske fagtilbud i Tromsø blitt redusert. En hovedårsak er måten studiene har blitt evaluert på: det ble gjennomført standard studenttelling, med økonomiske implikasjoner og i hovedsak vekt på kvantitet i stedet for kvalitet. En har operert med måltall på 20 studenter som minimum for å betrakte et studietilbud berettiget og tallet ble håndtert som indikasjon på 'kvalitet i høyre utdanning'. I tillegg har tellingen blitt utført på programmer på 1 år som minstenhet selv om det gamle 'grunnfag' og 'mellomfag' på ett, hhv. halvannet år var avskaffet i kvalitetsreformen. I Tromsø ble disse enheter erstattet med programmer på 60 hhv. 90 studiepoeng der programmet ble delt opp i 6 hhv. 9 selvstendige 10-poengsemner. I tellingsoperasjoner har ikke studentene på enkeltemner blitt talt, kun dem som tok hele året. Dette kunne gi svært misvisende resultater i forhold til de reelle studentene som deltok og tok eksamen.

Den hardhendte reduksjonen i humanistiske fagtilbud har satt Universitetet i Tromsø i fare for å bli en provinsiell utdanningsinstitusjon. Den fratar

studenter i Nord-Norge likeverdige sjanser for å bli kjent med et normalt spektrum av utdanningsmuligheter og den fører til en brain-drain av begavede nord-norske ungdommer. Vi vet jo at det er større mulighet for at de som tar hele utdanningen i Nord-Norge, blir i Nord-Norge. Hvis de må sørover for å spesialisere seg i humanistiske fag, kommer de neppe tilbake, og resultatet blir for få og for dårlig kvalifiserte lærere i språk og humanistiske fag i skoleverket også.

Innsnevring av fagtilbudet kan tolkes som en gammeldags holdning til nordlendinger, som verken begavet for eller interessert i høyere utdanning. Vår erfaring er anderledes.

Utviklingen bør legge vekt på følgende momenter:

1. *Programmer i gruppen 'små humanistiske fag' bør ikke evalueres etter standardtall.*

Et uuttalt premiss har vært at de humanistiske studiene har blitt behandlet som om det gjaldt studier som fører til faste profesjoner, som leger eller grunnskolelærere. Disse studier skal betjene hele bredden i det norske samfunnet. Mange humaniorastudier er innrettet på et mer begrenset antall stillinger, og skal ikke til enhver tid avkrevs et standard antall studenter. Samfunnet kan ikke absorbere store mengder. Tar en et eksempel som finsk, vil en innse at det ikke er meningsfullt å utdanne 20 fullbefarne finskfilologer hvert år. Men derfra å gå til ikke å utdanne noen vil være like meningsløst. Det har manglet nyansering i behandlingen av en del såkalt 'små humanistiske fag' slik at disse har blitt lagt ned, og stillinger har blitt faset ut på ulik vis, av økonomiske grunner, basert på Departementets krav om '20 studenter på hvert utdanningstilbud'. Hvilket har ført til mindre attraktive fagmiljøer og dalende studenttall. Programmer i denne gruppen bør ikke evalueres etter standardtall, basert på 'lønnsomhet'.

2. *Verdien av enkelte studier på bachelor-nivå går ut over programmer som fører til grad.* Siden studieprogrammer er sammensatt av en rekke delemner, er det mulig for studenter som spesialiserer seg i et annet program å ta slike delemner som valgemenner eller som tillegg. Slike valg av delemner har ofte vist seg å være meget verdifulle. Studentene behøver ikke ta hele programmet, dvs binde opp den ene av sine to kompetanser i humaniorastudier. De vil kunne styrke sin kompetanse med henblikk på et studium på høyere nivå. Latin for å fortsette med spesialisering i Middelalderhistorie er et klart eksempel men en kan tenke seg en rekke fag med beskjedne studenttall (f.eks. filosofi). (Prof. i samfunnsøkonomi ved UiB Kjell-Erik Lommerud gir i et innlegg i Khrono 3.2.2020)

en klar argumentasjon for hvordan 'breddeforpliktelsen' har blitt utydeliggjort ved den nye finansieringsordningen. Han nevner fag som før ble klassifisert som 'av samfunnsverdi', men en kan tilføye 'studiekvalitets'-verdi (Lommerud nevner klassiske språk og norrønt). Men den standardiserte

tellingen har på UiT ført til at bl.a. klassiske språk og lavere grad i lingvistik og allmen litteraturvitenskap har blitt faset ut, med 'lønnsomhet', altså økonomi, ikke faglige syn, som hovedargument. Disse fagene ble ved en liknende dimensjonering på begynnelsen av 90-tallet ('Norgesnett'), sammen med nordisk, klassifisert som 'basisfag' som skulle være representert på 'alle universitet', den gang de fire som her er i fokus. Disse fagene har ikke fått gehør for sin 'samfunns-/studiekvalitets'-verdi i de senere års nedskjæringer av humaniorafag, fordi studenttellingen var overordnet, og 'profesjonsløp' var eneste perspektiv. En omfattende støtteerklæring fra mange og store humaniorafag for klassiske språk ble lagt til side. Lingvistik har (i mange år hatt) eksellente forskermiljøer, og høyere gradsstudier, men ingen norske studenter kan begynne sine studier på dette faget, ikke en gang de nordnorske.

En tilsvarende snever form for studenttelling synes å skje ved UiT i forbindelse med teologistudiet ved HSL-fakultetet som en tid har vært inkludert blandt såkalte «utsatte fag». Ekspertgruppen har definert et «utsatt fag» som «et fag som er tenkt lagt ned ved en institusjon som tilbyr dette som siste gjenværende fag nasjonalt». Ekspertgruppens definisjon er imidlertid fortsatt for smal. «Utsatt fag» bør også inkludere fagtilbud som i kraft av sin egenart ivaretar hensyn og/eller forpliktelser som er av nasjonal betydning, og som ikke ivaretas av fagtilbudet ved andre institusjoner. Et eksempel er teologiutdanningen ved UiT som inkluderer faglige anliggender knyttet til minoritetsgruppene samer og kvener. Selv om man ikke nødvendigvis trenger å utdanne så mange som 20 prester hvert år i Tromsø, trenger man likevel å utdanne noen for tjeneste i landsdelen, og da er det viktig at slike får en utdanning som ivaretar relevante perspektiver på samisk og kvensk kultur, så vel som på nordnorsk kultur og historie generelt. Noe tilsvarende skjer ikke uten videre ved andre teologiske utdanningsinstitusjoner. (Khrono 9.des.2019 Kirken og studenter opprørte over teologi-frys på UiT)

I dette spørsmålet må en ta i betraktning at det handler om den flerkulturelle situasjonen i Nord-Norge. Den samiske befolkningen har gjennomgått en lang periode med kolonialisering. Det foregår en granskning av denne fortiden i Sannhets og forsonings-kommisjonen (Kommisjonen). Spesielt samenes status som Norges urfolk med de folkerettslige forpliktelser det innebærer bør tas hensyn til. UiT er det eneste universitet der samisk (og kvensk) språk undervises på universitetsnivå. I lys av disse momenter bør kunnskap om denne flerkulturelle situasjonen tas vare på også i utdanningen av vordende prester, og disse hensyn bør bli overordnet studenttellingene.

3. Det er sosiale og utdanningsmessige grunner til å styrke humanistiske programmer.

Det er en misforståelse å gå ut fra at humanistiske studieprogrammer fører til et smalt antall jobber, og måle 'nyttene' ut fra dette. Humaniorafagene deriblant språkstudiene danner grunnlag i en bredt utvalg av yrker. Ikke bare kan studentene etter endt studium finne plass i en rekke heterogene jobber i det norske samfunnet (utgivere, data-spesialister, administratorer, NGO- og offentlige konsulenter, entreprenører, ansatte i service-yrkene og turisme og public relations managers osv.), men deres forståelse av kultur og historie og relasjonene mellom språk er uvurderlige ferdigheter i et komplekst og multikulturelt samfunn. I USA er humanistiske emner påkrevd for en rekke gradsstudier, deres verdi er anerkjent og på den måten er de vernet mot telletyranniet. Utfasing av spesialiserte studieemner fører til innsnevring og senking av studiekvalitet.

Eksempler på 'Utsatte fag'

Lingvistikk

v/ Gillian Ramchand, prof. ved UiT

Lingvistikk er et utsatt fag i og med at det ikke er et skolefag hvilket hindrer rekruttering i begynnerfasen. Det tar tid før studentene blir klar over fagets eksistens og relevans. Når det var få studenter som meldte seg opp til hele graden førte det at Bachelorgraden i lingvistikk ble nedlagt i 2011.

Studenter som studerer et språk for å få undervisningskompetanse i det, har behov for å styrke sin teoretiske utdanning ved f.eks. ta emner fra lavere grads-studiet i lingvistikk. I Tromsø tar halvparten av studentene i engelsk eller norsk delemner fra lingvistikk på bachelor-nivå. De nevnte språkene er innrettet til en lærerjobb. Det gjør ikke lingvistikk, men det har vært verdifullt som støttefag og dette faget bør altså ikke måles etter standard-tall. Det er dessuten slik at lingvistisk kompetanse kan føre til en rekke andre profesjoner, i og med at det f.eks. tilbyr kurs i språktilegnelse, språkpsykologi, som til og med psykologer tar. Kurs i sociolingvistikk og språk og kommunikasjon tas av Erasmus-utvekslingsstudenter. Det er også andre kurs som går på tvers av norsk, engelsk, spansk og russisk. Det er derfor meningsfullt å gjenopprette bachelorgraden i lingvistikk, også fordi lingvistikk kan delvis trekke veksler på ressurser som eksisterer i de spesifikke språkstudier. En rigid håndtering av standardtall vanskeliggjør dette.

Gresk, latin, antikkens kultur

v/ Synnøve des Bouvrie, prof.em. ved UiT.

I Rapportens sammendrag definerer (s.1) Gruppen 'utsatte fag' som 'siste gjenværende fag nasjonalt', mens Gruppens anbefaling selekterer 'mastergradsnivå' som kriteriet for å sette inn 'beredskapsløsninger'. Samtidig refereres det (s.1.) til Humaniora-meldingens 'utfordringen med å sikre nødvendig kvalitet, kunnskapsberedskap og kompetanse i hele landet'.

I det videre behandles ulike kategorier studier og gjøres det oppmerksom på 'distinksjonen mellom studiefag og forskningsfag' (s. 3). 'Forskningsfag' blir ikke umiddelbart definert, men det er nærliggende å tro at her menes 'behov forskningen og høyere utdanning har for mindre hjelpedisipliner' (s.3). Under overskriften 'forskningsinfrastruktur' gjentas formuleringen (s. 12). Her nevnes ettertrykkelig, med sitat fra Humaniorameldingen s.34, 'at Norge som kulturnasjon "bør ha kompetanse... i latin og gresk, også fordi de (...) er redskapsfag i andre utdanninger"' (s.12)

Ekspertgruppen konstaterer at latin og gresk tilbys i dag ved tre institusjoner og at de dermed ikke faller under definisjonen av utsatt fag. Dekanene i Bergen, Oslo og Trondheim har fremhevet 'at klassiske fag skulle være en del av porteføljen' (s. 12). Rapporten gjengir ikke noen begrunnelse. Det som imidlertid ligger bak dette synspunktet er det faktum at disse lærestedene ved siden av å tilby fullstendige 'studiefag'-studier, som fører til undervisningskompetanse i disse språkene (og den antikke kulturen) opprettholder de klassiske språk-og kulturstudier som 'hjelpedisipliner'. Det er velkjent at gresk og latin ved alle bredde-universitet i høy grad fungerer som 'hjelpedisipliner'. Denne funksjonen er av vesentlig betydning for å sikre kvalitet i andre studier og den er grunnleggende for en rekke forskningsfelt.

Når ekspertgruppen signaliserer at den også har hatt møte med dekanen for de humanistiske fagene ved UiT (s. 3), er det påfallende at ikke Tromsø nevnes i denne sammenhengen (på s. 12 siste avsnitt). Kompetansen i latin og gresk, ble etablert under navnet 'klassiske studier' ved universitetets grunnleggelse (studiestart, tidspunktet Universitetet åpnet for studenter, sept. 1972), for å fungere som hjelpedisipliner i et breddeuniversitet med humanistiske studier og forskning av høy kvalitet. Den språklige og kulturelle antikk-kompetansen har i alle år fungert som redskaper for tunge humaniora-vitenskaper som historie, filosofi, religionsvitenskap, språk- og litteraturvitenskap og kunstvitenskap.

Det er, nasjonalt, forsvinnende få studenter som etter endt studium ved de tre nevnte universiteter ender som lektorer i klassiske fag i videregående skole: de skoler som tilbyr latin kan telles på én hånd.

I sin anbefaling tar ekspertgruppen ikke opp dette temaet, og overlater det til den enkelte institusjon å ivareta dette fagområdet (s.13). Skillet mellom fag som fører til undervisningskompetanse, 'studiefag', og den omfattende undervisningsvirksomheten som tjener til 'forskningsinfrastruktur' for så å si hele bredden av humaniora må gjøres klart. og siste kategori *må sikres gjennom nasjonale retningslinjer og tas på alvor i tildeling av midler.*

Bakgrunnen for denne oppfordringen er at stillingene i redskapsfagene gresk og latin og antikkens kultur har blitt fjernet ved UiT Norges arktiske universitet. I og med at de to ansatte (professorstillinger) med korte mellomrom sluttet ved naturlig avgang, har rektorat og dekanat valgt å ikke

oppretholde denne kompetansen, skjønt de har ambisjoner som 'breddeuniversitet'. Dette skjedde til tross for at et bredt spektrum av humaniora-forskere i et brev til rektoratet ba om å opprettholde kompetansen i 'klassiske studier.'

Her oversees det at det ved UiT er sterke tverrvitenskapelige miljøer som utforsker Nord-Norges fortid, både i middelalder og tidlig moderne tid, hvilket uvegerlig involverer kilder skrevet på latin eller vitenskapelig språk spekket med latin (og gresk). Jeg henviser til prosjektet 'Creating the New North', CNN, jfr. og prosjekt der samenes historie står sentralt. Når stillingene i 'klassiske studier' var lagt ned ble UiT tvunget til å lyse ut en stipendiatstilling (2014) med oppdrag å utforske Johannes Schefferus (latinske) verk *Lapponia* av 1673 der det i betenkningen het at 'kompetanse i latin er ... ikke nødvendig' (!). Med dette meldte institusjonen seg i denne sammenhengen ut av breddeuniversitetenes standard. En rekke antikke og nylatinske kilder som gjelder samene har ikke blitt utforsket tilstrekkelig. I digitaliseringens alder dukker det opp ukjente kilder om samene fra eldre epoker.

Noe av bakgrunnen for dette bortfall av stillinger i gresk-latin/antikken kultur ligger altå i fortiden, og Rapportens fokus på den 'eksisterende' situasjonen vil altså ikke bøte på problemet. Den nevner den norske kulturarven med henvisning til norsk litteratur, språk og kultur (s.12). Den kunne, som den danske 'Småfagsordningen', også henviser til 'den demokratiske og akademiske dannelsesstradisjon' (s.10), når vi vet at vitenskapelige, kunstneriske og idéhistoriske tradisjoner i Vesten har sine røtter i Antikken. I tillegg kan vi registrere at den norske Grunnlovens § 2 ved moderniseringen har blitt utvidet med følgende formulering 'Verdigrunlaget forblir vår kristne og humanistiske arv' (kunngjort 9. mai 2014). Det skulle ikke bli foreldet å sikre kunnskap om den gresk-romerske språk- og kulturtradisjonen som ved siden av den kristne tradisjonen har vært med på å forme vår kultur. I en tid der innvandring fra fjernere kulturer øker (og nye språk- og kulturkunnskaper selvsagt er viktige), skulle det være sentralt å fordype seg i røttene for vår vestlige kultur.

Ekspertgruppens forsikring om at 'erfaringer og samtaler med dekanene ved de fire største fakultetene indikerer klart at det ikke er noen fast sammenheng mellom få studenter og faktiske planer om nedleggelse av fag' (s. 9). Dette forbigår det faktum at flere studieprogram har blitt lagt ned ved UiT, i 2011 og 2016, både mastergrader, bachelorgrader og årsstudier, med henvisning til studenttall, angivelig pålagt av Kunnskapsdepartementet (se nedenfor).. Når mastergrader ble lagt ned i 2011 førte det til at forskere reiste fra Tromsø, hvilket igjen utarmet undervisningstilbudet på lavere grad med påfølgende studentsvinn frem mot 2016. I den siste runden ble det henvist til kriteriet '20 studenter på hvert utdanningstilbud', et tall som daværende statsråd og statssekretær offentlig fremmet med merkelappen

'kvalitet i høyere utdanning', også på et stort møte som bl.a. samlet den UiT-inkorporerte lærerhøgskolen (og andre høgskoler). Tallet er i utgangspunkt for abstrakt til å kunne være meningsfullt, ettersom samfunnet ikke alltid kan absorbere et så stort antall spesialister (i motsetning til barneskolens generalister) og det nord-norske samfunnet med sitt befolkningsgrunnlag i hvert fall ikke var tilpasset denne mekaniske kvantifiseringen. Prorektor ved UiT, som hadde fulgt med fra lærerhøgskolen presenterte dette som 'direktiv fra Departementet' og handlet deretter: i studenttellingen 2016 kom nesten alle humanistiske disiplinstudier i faresonen (inklusive filosofi og arkeologi!), til tross for at statssekretær Bjørn Haugstad senere (i personlig samtale) benektet at dette var et pålegg fra myndighetene.

I tillegg var studenttellingene som ble holdt misvisende: de ble gjennomført på basis av hele studieåret som minste-enheten, til tross for at kvalitetsreformen hadde avskaffet den tidligere minste-enheten, grunnfaget. I stedet var det blitt opprettet årsenheter sammensatt (i Tromsø) av seks 10-poengs-emner, som ble flittig besøkt. Men en fortsatte med kun å telle dem som meldte seg opp til hele året og emne-studentene ble ikke registrert. Da f.eks. Årsstudium i antikkens kultur, et typisk redskapsfag, var blitt lagt ned i 2011, ble (del-)emnet Antikkens historie tilbudt for siste gang. Emnet pleide å samle mange studenter, og her kom over 80. Disse reelle studentene på emnet ble altså ikke talt. Andre årsenheter led en liknende skjebne, skjønt de var viktige redskapsfag. I det hele tatt ble ikke studietilbudenes misjon og potensiale undersøkt.

Sammenfatning

Ekspertgruppens anbefaling kommer for sent, i alle fall for Tromsø, der en rekke studietilbud har blitt lagt ned. Med sine kriterier og fokus på 'eksisterende fag' kan ikke Gruppen rette opp de skadene som har blitt påført humanistiske studier. Den vanskelige situasjonen humaniora har kommet opp i skyldes drastiske studieendringer (som definerte kvalitet med kvantitet), misvisende studenttellingene ('grunnfags'-tellingene i stedet for 'emne'-tellingene) og misforståtte klassifiseringer av studiekategorier (redskapsfaglige 'forskningsfag'/'hjelpedisipliner' håndtert som profesjonsrettede 'studiefag').

Kriteriet at et studium må være på veg ut nasjonalt tar ikke hensyn til skillet mellom 'studiefag' og 'forskningsfag/redskapsfag/hjelpedisipliner', de siste altså studier som skal styrke kvaliteten i videre studier på *alle* breddeuniversitetene. Å bevare slike studietilbud kun étt sted medfører at studenter andre steder ikke får denne kvalitetsopplæringen, fordi de av ulike grunner ikke kan eller bør flytte fra sitt universitet for enkeltemners skyld. Dette gjelder spesielt Tromsø, som ligger langt fra nærmeste breddeuniversitet.

Kriteriet at det truede studium må ligge på mastergradsnivå er også forfeilet

i denne sammenhengen, og tar heller ikke hensyn til skillet mellom studiefag og forskningsfag/redskaps'. De sistnevnte studier ligger per definisjon ikke på masternivået.

Grunnfinansieringen må gjennomgå, 'samfunnsverdi' og 'studiekvalitetsverdi' må få større plass ved siden av rent økonomiske beregninger, og 'breddeforpliktelsen' må gjøres gjeldende i stedet for forventningen om 'kryssfinansiering' (Lommerud). En bør også spørre seg hvorvidt de humanistiske fagene også i fremtiden bør plasseres 'i laveste finansieringskategori' (Rapporten s. 5).

Momenter forfattet av medlemmer og ikke-medlemmer i Academia Borealis, redigert av professor Gillian Ramchand (UiT, lingvistikk) og professor emerita Synnøve des Bouvrie (UiT, gresk og latin og preses i Academia Borealis).

Tromsø, 7. februar 2020

Alle svar må gjennom en manuell godkjenning før de blir synlige på www.regjeringen.no.